

SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA

A Klimo Könyvtár „kincsei” I.

*Johannes Menestarffer, Chronica Hungarorum,
Bécs, 1481 (Kézirat)*¹

A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont által őrzött Klimo Könyvtár² egyik egyedi és kiemelkedő történeti forrása egy kéziratos munka, amely a szennylapon szereplő cím szerint *Chronica Hungarorum cum praefatione ad praepos[itum] Budens[em], cui praemittitur Diploma Sylvestri ad S. Stephanum*. A mű kolligátum, hiszen Szent István oklevélmásolata (*Diploma Sylvestris II. Pontificis Maximi, ad S. Stephanum, e Duce Hungarorum primum regem, et Apostolicum noncupatum; cujus exemplar originale, inter Cimelia Regni Hungariae, penes Sacram ejusdem Coronam asservatur*) mellett az 1473-ban, Andreas Hess budai nyomdájában nyomtatott *Chronica Hungarorum* kópiáját is tartalmazza. Ez utóbbit Johannes Menestarffer készítette Bécsben, 1481-ben. A két kéziratos másolatot különböző személyek jegyezték le, és papíryanaguk alapján is látható, hogy különálló dokumentumnak készültek, csak az idők folyamán fűzték őket egy kötetbe. Jelen tanulmánynak a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum* kézirata lesz a „főszereplője”, a kötet csak a Klimo Könyvtárba való bekerülése utáni sorsát illetően kerül fókuszba.

A *Chronica Hungarorum* kézirátának kolofónja szerint Johannes Menestarffer az 1473-as, Andreas Hess által, Budán nyomtatott eredeti példány alapján 1481. szeptember 10-én készített kéziratos másolatot, saját használatra: „*Finita Wienne p[er] Johannem Menestarffer Artium doctorem, decretorumq[ue] Licentiatum: die Lune decima Mensis Septembris Anno D[o]m[in]i M.CCCC.LXXX-mo primo: sed impressa fuit Budae Anno D[o]m[in]i M.CCCC.LXXIII in vigilia Penthecostes p[er] Andream Hess*”.

A kötet zöldre festett, egészsbörkötéses első kötéstábláján az alábbi rövidítés található:

C : S : K : D :

K : S : C : R:

M : C : A : T

1702

¹ Ezúton köszönöm Thomas Csanady, Farkas Gábor Farkas, Szelestei Nagy László és Peter Wiesflecker segítségét.

² A hajdani pécsi püspöki könyvtár (1774–1923).

Ennek feloldása alapján egyik, korábbi tulajdonosát Fallenbüchl Zoltán és Szelestei Nagy László azonosította: aki nem volt más, mint Köröspataki gróf Kálnoki Sámuel főkapitány, főkirálybíró, Erdély alkancellárja és kincstartója (1640–1706), 1702-ben.³

A Hess-féle, első budai nyomdából kikerülő *Chronica Hungarorum*⁴ igen kevés példány maradt fenn, azok is főként a közép-európai régióban.⁵ Egykorú használatukra azonban számos adat maradt fenn: így hozzá készített névmutató, a magyar uralkodók névsora, 16. századi, bejegyzett verssorok, és számos szelvényzet tanúskodnak erről.⁶ A nyomtatott példányok mellett a 15–18. században

³ SZELESTEI Nagy László, *A Hess-féle Chronica legrégibb kéziratosa (1481) = Magyar Könyvszemle*, 1973, 351.

A rövidítés feloldása: Comes Samuel Kálnoki De
Köröspatak Suae Caesariae Regiae
Majestatis Cancellarius Aulicus Transylvanicus

⁴ Irodalom: BORSA Gedeon, *A hazai ősnymotványok változatai = Magyar Könyvszemle*, 1988, 1–19; BORSA Gedeon, *A hazai ősnymotványok példányai = Magyar Könyvszemle*, 1988, 95–139; FARKAS Gábor Farkas, *A Budai Krónika = Iskolakultúra*, 2012, 11, 103–112; FARKAS Gábor Farkas, MIKÓ Árpád, *Régi kövek, régi könyvek, A Budai Krónika Jankovich-példánya és az Egyetemi Könyvtár régi kögyűjteménye = Művészettörténeti Értesítő*, 2013, 1–16; BORSA Gedeon, *Andreas Hess. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei, Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 6), Argumentum, Budapest, 2013. Menestarferről: 78., 132.*

⁵ SZABÓ Károly, *Régi magyar könyvtár, II. kötet (1473–1711)*, Budapest, A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1885, 1, (*RMK II*, 1); SAJÓ Géza, SOLTÉSZ Erzsébet, *Catalogus incubulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, Acad. Scient. Hung., Budapest, 1970, 313–314; *Régi magyarországi nyomtatványok. I. kötet. 1473–1600.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 2. (*RMNy I*, 2); MANESTORFFER, Michael, *Chronica, Buda, 1482, (kézirat) RMNy I*, 6, 722. – Az 1473-ban nyomtatott *Chronica Hungarorum*ból összesen 10 példány maradt fenn. A két magyarországi példány őrzője az OSZK és az ELTE Egyetemi Könyvtára. A külföldi 8 példány őrzőhelyei: Czartorski Könyvtár (Krakkó), a Lipcei Egyetemi Könyvtár, a Szaltikov-Scesedrin Könyvtár (Szentpétervár), a Bibliothèque Nationale (Párizs), a prágai Egyetemi Könyvtár, a Bibliotheca Corsiniana (Róma), Österreichische Nationalbibliothek (Bécs), Scheide Library (Princeton – 1990-es árverés óta). Hasonmás kiadásai: *Chronica Hungarorum impressa Buda, 1473*, Typis Similibus Reimpressa, Budapestini, 1900, Ed., V. Fraknói, *A budai Krónika, A legrégibb hazai nyomtatványnak a M. N. Múzeum Könyvtárában levő példány után készült lenyomata*, Kiad. Fraknói Vilmos, Budapest, 1900. Ism: Gyalui Farkas, *A budai krónika = Erdélyi Múzeum*, 1901/6, 360–364; *Chronica Hungarorum, Finita Bude Anno Domini 1473 in uigilia penthecostes per Andream Hess*, Ford. Horváth János, Soltész Zoltánné tanulmányával, Hasonmás kiadás, Magyar Helikon, Budapest, 1973. Ballagi Aladárnak autopszia útján 12 fennmaradt példányról volt tudomása 1925-ben: a fentiek kivül még a modenai Bibliotheca Estense, Heinrichi György egyetemi tanár, Szentpétervári császári közkönyvtár. BALLAGI Aladár, *Buda és Pest a világirodalomban, 1473–1711.* I. kötet. Budapest Székesfőváros Kiadása, Budapest, 1925, 34–35. A princetoni példányt a korai szakirodalmak még nem ismerhették.

⁶ VESZPRÉMY László, *Az Ősgesztától Bonfiniig, A Magyarok Krónikájának évszázadai = Iskolakultúra*, 1997/11, 30.

kézíratos másolatok révén jutott el a mű az olvasókhoz.⁷ Így a Menestarffer-féle példány ismert volt a magyar történeti forrást kutatók körében, ám tévesen sokáig nyomtatott példányként hivatkoztak rá, fellelhetőségének megjelölése nélkül.

Az alapművet, az 1473-as nyomtatott krónikát Czvittinger Dávid 1711-ben említette, rossz – valószínűleg elnyomtatott – 1573-as dátummal, majd létezését az 1746-os régi magyarországi szerzők munkájában Bél Mátyás is feljegyezte.⁸ A Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum* szakirodalomban való beemelése 1777-ben, Michael Denis bécsi császári könyvtárosnak köszönhető, aki – Fitz József szerint – barátjától, Pray György jezsuita szerzetestől⁹ kapott információt egy 1482-es másik krónikáról, amelyet Manerstorffer Mihálynak¹⁰ tulajdonított: „Ein Freund hat mich versichert: Hess habe dieser Chronik 1482 noch eine nachgeschickt, die einen wienerischen Doctor Med. Mich. Manerstorffer, den Freund und Sorbait zwischen 1473 und 82 als Decan der Fakultät und Rector Magnif. ansetzen, zum Verfasser habe. Aber ich finde sonst nirgend eine Spur davon.”¹¹ Ugyanezen munka 1795-ös kiadásban még egy mondattal megtoldotta Denis az eddigi információit: „Wohl aber besitzt nun die kais. Bibliothek unter ihrem ungemeinen Schatze alter Druckstücke einen anderen Fund vom Andr. Hess.”¹² Ez utóbbi megjegyzés tükrében sokáig kutatták, hogy vajon Hess nyomdájában nyomtatták-e a történeti munkát, vagy, hogy írt-e magyar krónikát Manerstorffer Mihály bécsi orvos-rektor. A hivatkozását készpénznek véve évszázadokon keresztül tartotta magát ez a „tény”.¹³ Az alapvetés már csak azért sem állta meg a helyét, mert Andreas Hess budai nyomdája 1482-ben már rég nem működött.

A Menestarffer-féle krónika meglétére 1838-ban Podhradczky József kamarai számvevőtsízt, történész is hivatkozott a *Chronicon Budense* kiadásában, bár sze-

⁷ L. Farkas Gábor Farkas, *A Budai Krónika eddig ismeretlen 18. századi kézírata* című tanulmányát a *Magyar Könyvszemle* mostani számában.

⁸ CZVITTINGER Dávid, *Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogias et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit bibliotheca scriptorum qui extant de rebus hungaricis. Francofurti et Lipsiae, Typis et sumptibus Jod. Guil. Kohlesii, univ. Altdorf. typogr., 1711, 14; BÉL Mátyás, SCHWANDTNER, Johann Georg, *Scriptores rerum Hungaricarum*, Vindobonae, impensis Ioannis Pauli Kraus, 1746, 20*

⁹ FITZ József, *A Pécsi Püspöki Könyvtár egy eltűnt kódexe, Menestarffer Chronica Hungarorum = Közlemények az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából*, 1931–32, 3 (1931. november) 2.

¹⁰ 1476-ban a bécsi egyetem rektora, 1474-ben, 1477-ben és, 1481-ben az orvoskar dékánja volt. LOCHER, Joseph Johann, *Speculum academicum Viennense, seu Magistratus antiquissimae et celeberrimae Universitatis Viennensis, a primo ejusdem auspicio ad nostra tempora chronologice, historice et lemmatice exhibitus*. Viennae, L. J. Kaliwoda, 1773, 16, 121–122.

¹¹ DENIS, Michael, *Einleitung in der Bücherkunde*, I. Band, Wien, Gedruckt bey Joh. Thomas Edl. V. Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1777, 121.

¹² DENIS, Michael, *Einleitung in der Bücherkunde*, I. Band. Zweite, verbesserte Ausgabe, Wien, Bey Johann Thomas Edl. von Trattnern, k. k. Hofbuchdrucker und Buchhändlern, 1795, 127–128.

¹³ DENIS 1777, i. m. 121; KEMÉNY József, Gróf, *Magyar és erdélyi nyomdászok külföldön 1472–94, s a budai könyvtárak 1484–1525 = Új Magyar Múzeum*, VII. évf. III. füzet, 1857. március. 120.

mélyesen nem látta a művet, de Horvát János, a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője, a Nemzeti Múzeum könyvtárának őre, történész-nyelvész felhívta a figyelmét a pécsi példányra. Horvát jó barátja volt Koller József nagyprépostnak, a pécsi püspöki könyvtár hajdani könyvtárőrének (1770–1786). Tudjuk, hogy Horvát szakmai feltérképezés céljából 1817 májusában járt a pécsi bibliotékában, így ekkor szerezhetett információkat a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum*-ról. Arról azonban pontos leírást nem adott: „Alterum vero per Iohannem Menestarffer Artium Doctorem, Decretorumque Licentiatum die Lunae decima mensis Septembris Anno Domini 1481. (...) Quartum denique in Bibliotheca Episcopatus Quinque-Ecclesiensis extare, Vivus Historiarum Fons Spectatissimus Vir, Dominus Stephanus Horvát, Bibliothecae Széchényio Regnicolaris Custos ect. (a quo haud parum profecisse me fateor, praecipue in iis, quae ad Gentis nostrae antiquitates spectant) mihi innuit.”¹⁴

Toldy Ferenc 1851-ben a nemzeti irodalom történetét taglaló munkájában Hess *Chronica Hungarorum*ának hat fellelhető példányára tett utalást, amelyből egy a pécsi püspöki könyvtár állományába tartozik: tehát még mindig nyomtatott példányként utalt rá, a Menestarffer-féle vonalat azonban teljesen kihagyta.¹⁵

1857-ben gróf Kemény József a régi budai könyvtárakról az *Új Magyar Muzeumban* írott tanulmányában ismét idézte Denis korábbi leírását, de a pécsi fellelhetőség itt nem került szóba. Kemény fejtegetésbe bocsátkozott a Hess-féle nyomda 1482-es fennállásáról, vagy Manersdorffer Mihály által írott krónikáról.¹⁶ Érdekes tény, hogy a mű akkori fellelhetősége – ti. a nyilvános pécsi püspöki könyvtár – a fent említett munkákban szóba sem került, noha már az 1770-es évek végétől valószínűleg annak az állományának részét képezte. Az első információk hiányának legfőbb oka az lehetett, hogy 1778-ig nem készült el a bibliotéka anyagának ismeretéhez szükséges, rendezett, kéziratos katalógus. Sajnos a püspöki könyvtárnak nem volt a szélesebb körben való megismerésére szolgáló, nyomtatott könyvjegyzéke, sem a 18., sem a 19. században.

1925-ig a nemzeti bibliográfia nem említette, ekkor Ballagi Aladár a *Buda és Pest a világirodalomban 1473–1711* című munkájában felsorolta a pécsi példányt is, megjegyezve, hogy a kötetet személyes kutatásakor nem találták meg a püspöki könyvtárban, de látta, hogy a kéziratos jegyzékekben egy 1481-es magyar krónikát feljegyezték.¹⁷ A vendégkönyv szerint szerint Ballagi 1898. szeptember 21-én járt a pécsi püspöki bibliotékában, valószínűleg a készülő irodalomtörténe-

¹⁴ PODHRADCZKY József, *Chronicon Budense, Post elapsos ad Editione prima et rarissima tercentos sexaginta Quinque annos, secundam adornavit, textum recognovit, notis illustravit, lemmata ad indices adiecit, et praefatus es.* Budaë, Typis Ioannis Gyurián & Martini Bagó, 1838, V–VI, XII, 2.

¹⁵ TOLDY Ferenc, *A magyar nemzeti irodalom története*, 2. kötet, Pesten, Emich Gusztáv bizománya, 1851, 31–32.

¹⁶ KEMÉNY 1857, i. m. 120–121.

¹⁷ BALLAGI 1925, i. m. 34.

ti munkájához kapcsolódó adatgyűjtés céljával.¹⁸ Gulyás Pál is osztotta ezt a nézetet a magyarországi könyvnyomtatás 15–16. századi történetét összefoglaló munkájában.¹⁹

A Menestarffer-féle másolatról a 18. században további átiratok készültek, amelyből kettőt ma az ELTE Egyetemi Könyvtára őriz.²⁰ A legismertebb Hevenes Gábor jezsuita pap és történétíróé (1656–1715), amelyet négy személy másolt le számára. A budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattára Hevenes Gábor-féle gyűjteményének 50. kötetében a 203. és 284. oldalon maradt fenn ez a kópia, amely nem az eredeti nyomtatvány alapján készült el, hanem eredeti forrás Menestarffer másolata volt: *Chronicon Budense, Copia, per J. Menestorffer Viennae facta*.²¹ A másik erről készült kópia ma Pray György gyűjteményének egyik darabja.²²

Mielőtt a kézirat évszázados történetét bemutatnánk, valamint a pécsi eltűnéssel kapcsolatban „bizonyítékokat” keresnénk, kicsit időzzünk el Johannes Menestarffer személyénél. Neve a szakirodalomban igen nagy keveredést mutatott. Hol a személyét cserélték fel máséra, hol pedig a foglakozása meghatározásánál voltak keveredések. Denis 1777-ben Michael Manestorffer bécsi orvos-rektorral azonosította. Valószínűleg a 15. század végén ismert személy volt, így őt társították az 1481-es krónikához.²³ Kemény József és Fitz József is a Sopron vármegyei répeckehelyi, magyar Mannersdorfi család sarjaként is próbálta – sikertelenül – azonosítani a lejegyző személyét, bár a bécsi orvost is elfogadhatónak tartották.²⁴ Szelestei Nagy László kutatásai is igyekeztek tisztázni a személyét. A bécsi egyetem anyakönyveiben utána nézett a Menestarffer névnek és névváltozatainak. Michael Menestarffer, mint az egyetem 1476-os orvosprofesszora-rektora szerepelt. Egy másik bejegyzés Joannes Menestarffer név volt, aki egy alsó-ausztriai Weitenből származó egyén volt, de őt az időbeli eltolódás miatt nem lehetett azonosítani a másolóval.²⁵

A kolofón alapján azonban egyértelműen Johann Menestarffer *Artium doctorem, decretorum[ue] Licentiatum*, azaz a hét szabad művészet doktora és kánonjogi licenciátus azonosítható, aki Bécsben másolta le a magyar krónikát: ez jelen-

¹⁸ PEK TGYO It. Sz.R.I.16, Ms 581 (A Pécsi Püspöki Könyvtár Irattára) – Följegyzése minden úri vendégeknek, kik ezen nyilvános könyvtárt meglátogatni méltóztattak 1835-ik évi Szent György hava 24-kétől kezdődvén (1958-ig). [Vendégeknyv] – „1898. IX. 21. Dr. Ballagi Aladár egyetemi tanár.”

¹⁹ GULYÁS PÁL, *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*, OSZK, Budapest, 1921, 23–24.

²⁰ BORSA 1988, i. m. 11. Érdekes, hogy Borsa Gedeon 1988-ban még mindig úgy hivatkozott a Menestarffer-féle kézíratra, mint az Eötvös József Kollégium könyvtárának példányára. (Fénymásolat OSZK Facs., I, 741.)

²¹ FITZ 1931–32, i. m. 2–3; BORSA i. m. 11.

²² EK, Kézirattár, Coll. Pray., Tom. XXIX N° 4. BORSA 1988, i. m. 11.

²³ DENIS 1777, i. m. 121.

²⁴ KEMÉNY 1857, i. m. 120–121; FITZ 1931–32, i. m. 2–3.

²⁵ SZELESTEI 1973, i. m. 350.

tette a kiindulópontot.²⁶ A lejegyző személyével kapcsolatban felmerül a kérdés: miért egy bécsi orvossal azonosították a kézirat másolóját? Mi szüksége lehetett volna egy praktizáló, egyetemen oktató, bécsi professzornak egy magyar történetet elmesélő munkának a másolatára?

Személyének pontosítását fontosnak tartjuk, így bemutatjuk az újonnan feltárt források alapján az általunk elfogadott másolót. Nevének nyolc változata létezett. Önmagát Johannes Menestarffer de Wiennának titulálta, a bécsi anyakönyvekben pedig 1456-ban Johannes Menesdorfer de Wienna-ként szerepelt.²⁷ Weiss *Diva virgo Cellensis* című, 1637-es munkájában Joannes Manesdorfferként lett feltüntetve.²⁸ Mathias Pangler Mannesdorfer/Manesdorfer névhasználatot preferálta, Steinherz a Manesdorfert, végül Pór Antal és Hóman Bálint nyomán a Menestarffer/Menestarffer névváltozat állandósult.²⁹ Jelen tanulmányunkban a vizsgált kéziratban is szereplő Menestarffer névalakot használjuk.

Az osztrák és a német szakirodalomban azonban jól ismert a neve: August Potthast az európai középkori kutatásokhoz írott útmutatójában (*Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters*) a krónikás nevének ekkor három változatát sorolta fel: Manesdorfer, Manestarffer és Menestarffer Johannes de Wienna.³⁰ Hivatkozásának alapja Mathias Pangerl, a St. Lambercht Apátság levéltárosa (1834–1879)³¹ 1864-es, *Über Johannes Mannesdorfer, Chronisten des Klosters St. Lambrecht* című tanulmánya volt, amely a forráskutatók korabeli összegzéseként, 8 oldalban jegyezte le Johannes Menestarffer St. Lambercht-i bencés apátsági krónikás életét és munkásságát. Pór Antal a Nagy Lajos királyról írott monográfiájában Johannes Menestarffer St. Lambrecht-i történetírót a Hevenesi-féle kópia utalásai alapján az 1481-es *Chronica Hungaro-*

²⁶ FITZ József 1931-ben a pécsi püspöki könyvtár 1778-as katalógusa alapján már tisztázta, hogy a kézirat lejegyzője Johannes Menestarffer bécsi jogtudós, és nem Mannesdorfer Mihály orvos, aki nem írta, nyomtatta, csak lemásolta a Hess-féle *Chronica Hungarorumot*. FITZ 1931–32, i. m. 2; FITZ József, *A magyar nyomdászati, könyvkiadás és könyvkereskedelem története I, A mohácsi vész előtt*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959, 84, 87.

²⁷ SZAMOSI József, *Nagy Lajos király építkezése és emlékei Máriacellben I.* = *Új Látóhatár* 1982/2, 221, 228, 5. lj.

²⁸ WEISS, Thomas, *Diva virgo Cellensis*. Viennae, Gregorium Gelbhaar, 1637, 22.

²⁹ PANGERL, Mathias, *Über Johannes Mannesdorfer, Chronisten des Klosters St. Lambrecht* = *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen*, Gratz, Verlag des Historischen Vereines, 1864, 103–111; PANGERL, Mathias, *Mariazell, Ein Beitrag zur historischen Topographie der Steiermark*. = *Mitteilungen des Historischen Vereines für Steiermark* Bd. 18, 1870, 3–46; STEINHERZ, Samuel, *König Ludwig I. von Ungarn und seine Weihgeschenke für Maria-Zell*. Mitteilungen des Hist. Ver. Für Steiermark. 35, 1887, 106; PÓR Antal, *Nagy Lajos* = *Magyar történeti életrajzok*, Szerk. Szilágyi Sándor, Dézsi Lajos, Gárdonyi Albert, A Magyar Tört. Társulat Kiadása, Mehner Vilmos Kiadása, Budapest, 1892, 590–592; HÓMAN Bálint, SZEKFÜ Gyula, *Magyar történet*, 6. változatlan kiadás, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1939, 627; SZAMOSI 1982, i. m. 221.

³⁰ POTTHAST, August, *Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters Von 375 bis 1500*. (Bibliotheca Historica Medii Aevi) Supplement. Berlin, W. Weber & Co., 1868, 762.

³¹ http://de.wikipedia.org/wiki/Matthias_Pangerl [2013. 12. 31.]

rum lemásolójával azonosította, majd ugyanezen megállapítást tette Szamosi József költő, a máriazelli kegyhely történetének kutatója (1912–2010) 1982-ben az *Új Látóhatár* című periodikában írott *Nagy Lajos király építkezése és emlékei Máriacellben* című tanulmányának 5. lábjegyzetében is, ám érdekes módon megállapításuk nem igen ment át a köztudatba. Pór és Szamost a St. Lambrecht-i krónikás Nagy Lajos királlyal kapcsolatos kutatásai kapcsán, csak mellékesen említi meg, hogy ugyanő lemásolta a *Chronica Hungarorum*-ot. De visszafelé Johannes Menestarffer, mint a *Chronica Hungarorum* másolóját soha nem azonosították a St. Lambrecht-i kolostor történetét lejegyző személlyel!³²

Íme tehát Johannes Menestarffer életútja a fennmaradt források és szakirodalmak alapján: Menestarffer a szabad művészetek doktora, kánonjogi licenciátus, apátsági jogtanácsadó, stájer krónikás volt. Születési dátuma nem ismert, de annyit tudunk, hogy Bécsben látta meg a napvilágot és itt is végezte egyetemi tanulmányait, a Joseph Aschbach által közölt anyakönyvek adatai szerint (Johannes Menesdorfer de Vienna) 1456 környékén.³³ Ahogy magát a St. Lambrecht-i apátság történetében aposztrofálta: „*artium doctor jurisque pontificii licenciatus*”.³⁴ 1464-ben Johann Schachner apát kinevezte a St. Lambrecht-i apátság jogi tanácsadójának. Ekkor kezdett el foglalkozni az apátság történeti forrásaival, sőt kutatási céllal Rómában is járt három alkalommal. Háromlapos, fólió pergamenkéziratban megírta a St. Lambrecht-i kolostor rövid történetét az alapítástól a korabeli időszakig (1103–1479) (*Eine kurze Geschichte des Klosters St. Lambrecht und zwar des Ursprunges, der Gründer und Hebte desselben – 1482*), valamint négy lapos összefoglaló leírást készített a mariazelli Boldogságos Szűz csodáiról (*De origine ecclesie beatissime virginis in Cell et miraculis ibidem factis, 1487*).³⁵ Pangerl szerint 1488 második felében már Bécsben volt, az

³² PÓR 1892, i. m. 590–591. (A megjegyzésében a *Chronica Hungarorum* Menestarffer általi másolásának dátumaként 1841 szerepel, de ez egyértelműen nyomdahibának tűnik.); SZAMOSI 1982, i. m. 228. 5. lj.

³³ ASCHBACH, Joseph, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Wien, Verlag der k. k. Universität, 1865. 613.; SZAMOSI 1982, i. m. 228, 5. lj.

³⁴ PANGERL 1864, i. m. 103.

³⁵ PANGERL 1864, i. m. 107. A kéziratos források korábban a St. Lambrecht-i bencés apátság kézirattárában lelhetők fel (StA St. Lambercht = Stiftsarchiv St. Lambercht = <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00369211> [2013. 12. 30.] Másolata a Steiermärkisches Landesarchivban, Graz Hs 1063 (olim 3614): *Abschrift der Chronik des Joh. Mannesdorfer über das Kloster s. Lambrecht. De origine monasterii s. Lamberti. E: millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo*. 12 Bl. (1869). Köszönöm Dr. Peter Wiesfleckernek, a Steiermärkische Landesarchiv különgyűjtemények részlege vezetőjének a segítségét. PANGERL 1864, i. m. 103. Fő forrásai a St. Lambrecht-i kéziratos források, és a *Die Ältesten Todtenbücher des Benedictinerstiftes St. Lambrecht in Obersteier*; továbbá a Rómában felkutatott iratok voltak, PANGERL 1864, i. m. 110–111. Egyéb kézirata található még az osztrák nemzeti könyvtár kézirattárában (Österreichische Nationalbibliothek Handschriftensammlung), Cod. 3335 (1481) 154 f. A forrás adatait köszönöm Thomas Csanadynak, a grazi Karl Franzens Universität Könyvtára munkatársának.

utolsó hír róla július 9-én keletkezett.³⁶ Annyi bizonyos, hogy Menestarffer nem a St. Lambercht-i apátságban halt meg, mert az ottani halotti anyakönyvekben nem találták meg az adatait.³⁷ Joann Joseph Locher a bécsi egyetem személyzetéről és hallgatóiról szóló munkájában „Joannes” Menestorffer epitáfiumát is közölte, amelyben a halála időpontját 1497. augusztus 24-ére datálta.³⁸

A történeti munkái magyar vonatkozásuk miatt is fontosak, főként az I. Nagy Lajos királlyal kapcsolatos forrásai miatt a nagyobb magyar forrásgyűjtemények is közzéadták (Katona István, Fejér György).³⁹ Ezen tények ismeretében már egyértelművé válik, hogy a magyarok történetének lemásolása fontos forrás volt számára a folyamatban levő St. Lambrecht bencés apátság történeti kutatásaihoz.⁴⁰ Így bizonyosan örömmel vette, hogy a magyarok történetének forrásait összegyűjtendő 1473-ban, Budán, nyomtatásban is megjelent a *Chronica Hungarorum*. Szamosi József szerint „Mivel a Budai Krónika az Anjou-kor tárgyalásánál Kükkülei János Nagy Lajos életrajzát is használja, így Menestarffer eléggé tájékozott volt Nagy Lajos személye és viselt dolgai felől.”⁴¹ A másolást Borsa Gedeon szerint Menestarffer valószínűleg a bécsi domonkos könyvtárban fellelhető példány alapján készítette el.⁴²

Következzék még egy feltételezés: Johannes és Michael Mannerstorfer/Menestarffer testvérek voltak, így a köztudatban jobban ismert orvos személyével összekeverve terjedhetett a hír – valószínűleg Pray György által –, hogy egy Me-

³⁶ PANGERL 1864, i. m. 107.

³⁷ PANGERL 1864, i. m. 107.

³⁸ „IV. Anno Domini MCCCCXCVII. XXIV. Augusti obiit Clarissimus & Egregius Vir Liberialium Artium Professor, & in utroque Jure Licentiatus Magister Joannes Menestorffer.” Érdekes, hogy a mutatóban a neve Menesdorffernek lett írva. LOCHER 1773, i. m. 430, [36.] Vö. WONISCH, P. Othmar, Die vorbarocke Kunstentwicklung der Mariazeller Gnadenkirche. Darsetzung im Lichte der Geschichte. der Legenden und Mirakel, Verlag der Historischen Landeesskommission, Graz, 1960, 11, 52–53.

³⁹ Forrásait Katona István és Fejér György is idézte. KATONA István, *Historia Critica Regum Hungariae stirpis mixtae*. Tomus III. Ordine X. (1301–1381) Budae, Typis Catharinae Landerer Viduae, 1790. 395; FEJÉR György, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Tomus IX, Volumen III. (1359–1366) Budae, Typis Typogr. Regiae Vniuersitatis Vngaricae, 1834, 578.

⁴⁰ SZAMOSI 1982, i. m. 228. 5. lj. A mariazei kegyhely alapításának harmadik legendája szerint a csaknem 200.000 fős tatár seregek I. Nagy Lajos király ellen vonultak, akinek serege mindössze 20.000 főt számlált. A kilátástalannak tűnő csata előtt az uralkodó a Szűzanyához imádkozott, hogy segítse meg országát. Este álmában megjelent Szűz Mária és támogatása felől biztosította, azzal a kitételrel, hogy győzelem esetén zárandoklatot szervez Zellbe, templomot épített számára, ahová elhelyezi kegyképét is. Reggelre a kedvenc Szűz Mária képe a király mellkasán nyugodott. Az égi jelnek köszönhetően a csata a magyarok győzelmével zárult. Hálából Nagy Lajos felkereste Mariazellt, és ígéretéhez híven templomot húzatott fel, és elhelyezte a drágakövekkel díszített képet. Az esemény kb. 1364 körül történetelt. SZAMOSI 1982, i. m. 220–221.

⁴¹ SZAMOSI 1982, i. m. 228. 5. lj.

⁴² BORSA 1988, i. m. 11. Érdekes lehet, hogy a történeti munkájában a Hess-féle *Chronica Hungarorum* adataiból melyeket használhatta fel? Milyen más, az uralkodó szempontjait figyelembe vevő nézőpontot képviselt a magyar forrás, az osztrákokkal szemben?

nestarffer nevet viselő személy másolatot készített az 1473-as *Chronica Hungarorum*-ról. Innen eredhet a téves információ.

Térjünk vissza a kézirat sorsára. Johannes Menestarffer halála után (1488 k.) a 18. század fordulójáig ismeretlen a kézirat tulajdonlása. Valószínűleg Menestarffer nem hagyta ott a St. Lambrecht-i apátságban. A kézirat következő, dokumentálható felbukkanása 1702-re datálható. Ekkor Kálnoki Sámuel tulajdonában volt. Ő adta ki másodjára Bécsben, Sichoics Arvájánál⁴³, Pethő Gergely *Rövid magyar kronika sok rend-béli fő historiás könyvekből...* című munkáját⁴⁴ (*A magyar krónikának veleje és summája*). A Pethő-féle krónikának folytatását tervezte, amelyből csak három évet sikerült megírnia.⁴⁵ Innen teljesen egyértelmű, miért is volt tulajdonában ez az értékes kézirat, amely forrása, kiegészítője lehetett az új kiadásnak. Az tudjuk, hogy számos történeti kutatónak adta kölcsön a forrást, másolatkészítés céljából.

Az egyikük Hevenesi Gábor jezsuita pap (1656–1715) még ebben az évben lemásolta Menestarffer-kéziratát.⁴⁶ Hevenesi Kollonich Lipót esztergomi érsek megbízásából kezdte 1686-ban – a bollandisták mintájára – összegyűjteni a magyar történeti forrásokat. Ekkor családi és egyéb levéltárakat felkeresett, ahol 91 kötetnyi kéziratot sikerült lemásolnia. 1702-ben valószínűleg így jutott el Kálnoki Sámuelhez, aki lemásolta a Hess-féle krónika kópiáját. A kötésen felbukkanó 1702-es dátum, és az 1973-ban, Szelestei Nagy László által feljegyzett ívek keveredése azt mutatja, hogy a zöld, festett bőrkötést a másolás után kapta meg. Valószínűleg ekkor fűzték hozzá a Szent István-i oklevelet is.⁴⁷ Papp Kinga kutatásai révén Kálnoki Sámuel könyvtárának és gyűjteményének töredéke rekonstruálható, de a jelen kéziratról, csak a már ismert szakirodalmi tényeket tudta megismételni. Annyi bizonyos, hogy a családi könyvtár 1761-es jegyzékében már nem szerepelt a kézirat.⁴⁸ Mivel Kálnoki 1706-ban meghalt, a hagyatékának, könyvtárának sorsa érdekes lehetne a kézirat további sorsát illetően. Tény, hogy 1777 előtt Pray György jezsuita szerzetes már információkat tudott róla. Azt nem

⁴³ Sischowitz Anna Rosina.

⁴⁴ Első megjelenés: *Rövid magyar kronika sok rend-béli fő historiás könyvekből nagy szorgalommal egybe szedetett és irattatott PETHŐ Gergelytől*, Kassán, Nyomtattatott az Akadémiai betűkkel 1753.

⁴⁵ SZELESTEI 1973, i. m. 351; KOSÁRY Domonkos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*, I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 685; A Kálnoki család könyves és kéziratosa hagyatéka 2012-ig ismeretlen volt, amikor is Papp Kinga a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen megvédett doktori értekezésében összeszedte a fellelhető levéltári forrásokat. TUDÓSNÉ SIMON Kinga, *A Kálnoky család XVIII. századi könyvtára = Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Szerk. Kovács András, Sipos Gábor, Tonk Sándor, Erdélyi Múzeumegyesület, Kolozsvár, 1996, 492–501; PAPP Kinga, *Kálnoki Sámuel és a könyvek világa = Erdélyi Múzeum*, 2013, 1, 24.

⁴⁶ EK Kézirattár, Coll. Hev., Tom. L. 203–284.

⁴⁷ SZELESTEI 1973, i. m. 350.

⁴⁸ PAPP 1996, i. m. 24.

tudjuk, hogy a kéziratárába⁴⁹ már ekkor megtalálható volt-e annak másolata, de annyi bizonyos, hogy azt nem ő készítette, hiszen akkor a kolofon alapján Johannes Menestarffert jelölte volna meg lejegyzőnek. Ő adott meg adatokat Michael Denis bécsi császári könyvtárosnak a Menestarffer-féle krónikáról, de a forrás lelőhelyét nem jelölte meg. Emiatt is gondoljuk, hogy a másolat nem volt még a tulajdonában. A „szerzővel” kapcsolatban lehetségesnek véljük, hogy Denis a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum*-ról hallva, bécsi lévén, a vezetéknevet hallva automatikusan Michael Manestorfer bécsi orvossal azonosította annak személyét. Az furcsa, hogy nem hangsúlyozta ki kézirat mivoltát.

Ezáltal kimondhatjuk, hogy az 1706 és 1770-es évek közti tulajdonosok bizonytalanok, de a század utolsó harmadára már ismerték a történeti kutatók. Egyben biztosak vagyunk, ha a kézirat a jezsuiták révén a feloszlatás után az Egyetemi Könyvtárba került volna, akkor az ottani szakemberek már felismerték volna a kézirat jelentőségét – hiszen ekkor még a nyomtatott példányokat nem is ismerték, így onnan nem kerülhetett volna ki magángyűjteménybe, vagy duplumpéldány-elosztásra, majd ekképpen a pécsi püspöki könyvtár gyűjteményébe.

Klimo György pécsi püspök (1751–1777) nyilvános könyvtárába Fitz József feltételezése szerint a Dobai Székely Sámuel lovaskapitány és műgyűjtő (1704–1779) által felajánlott kötetekkel együtt kerülhetett be.⁵⁰ Sajnos a 16–19. század közötti időszakból sem possessor-bejegyzés, sem ex libris nem található a kötetben. Szelestei Nagy László több évtizedes, kiterjedt Dobai Székely-kutatásai alapján megállapította, hogy biztosan nem az övé volt Klimo előtt ez a kézirat. Mivel a Menestarffer-munkát a Klimo-féle hagyatéki listában nem sikerült fellelnünk, így a beszerzés csak 1777 májusa és 1778 között valósulhatott meg, és így Koller József első könyvtárőr személyét tudnánk közvetítőként feltüntetni.⁵¹

A kézirat elsőként az 1778-as, Koller József által összeszerkesztett első nagy katalógusban szerepelt: „Chronica Hungarorum cum Praefatione Andreae Hess ad Venerandum D. Ladislaum Praepositum Eccleae Buden, Protonotarium Applicum nec non V. Cancellarium Serenissimi Regis Matheae – Finita Viennae per Joann. Menestarffer Artium Doctorem, Decretum[que] Licetiatum: die 10 Mens. Septembr. Anno Domini MCCCLXXVI. Sed impressa fuit Bude in Vigilia Pen-

⁴⁹ Pray György gyűjteményét évi kegydíj ellenében, 1784-ben adta át a pesti Egyetemi Könyvtárnak. <http://konyvtar.elte.hu/regi/kincseink/kezirat/index.html> [2014. 01. 04.]

⁵⁰ FITZ 1931–32, i. m. 4–5. Állítását 1939-ben átvette Szarvasi Margit is: „Ugyancsak Dobai Székely gyűjteményéből került Klimóhoz Hess András Budai krónikájának (1473) Menestarffer János, »a művészetek doktora és a jogtudományok licenciatusa« által készített másolata.” SZARVASI Margit, *Magánkönyvtáraink a XVIII. században. (Főpapok és főurak, nemesek és polgárok gyűjteményei)* (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, VII), Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R. T., Budapest, Pécs, 1939, 28.

⁵¹ Pécsi Káptalani Levéltár PKGYJKV 3/1779 – Káptalani Gyűlés 1779. március 15.; PEK TGYO It. Ms 1489 – Inventarium Librorum a bo. me. Excellmo ac Rmo Domino Georgio Klimo Episcopo Quinque-Ecclesiensi comparatorum, et in Bibliotheca Ecclesiae suae Cathedrali ad instar piae remunerationis inter vivos donata, ac Cleri primus Ecclesiae suae, tum Publicae omnium utilitati dicata collocatorum. 37, 2 fol.

tecostes per Andream Hess Codex Cartaceus MS 40° A jelzetét javították N.V.1-re, ami az eredeti épületben a történeti források közti elhelyezésére utalt.⁵² A könyvlajstromban a keletkezésének évszáma hibás, hiszen 1481 helyett 1476-ot jelölt meg. Bár Koller a középkori kéziratoknak jó ismerője volt, és az általa tett megjegyzés egy kolligátum papírkódexre utal, amely a Menestarffer-kézirat mellett Szent István okleveleit is magában foglalta, ami egyértelművé teszi, hogy a Kálnoki-féle kötésben volt a két kézirat.

A Szepesy Ignác püspök (1828–1838) által összeírt, 1829-es *Canonica Visitatio* is tartalmazta a kéziratok és ritkaságok felsorolásában, a nyolcadik pont alatt: „8. Chronicon Hungarorum. Est Codex manuscriptus, in cuius fine haec legitur. Finita Viennae per Joannem Menestorfer Artium Doctorem Decretorumque Licenciatum, Die Lunae decima Mensisi septembris Anno 1481. Sed impressa fuit Budae anno Domini 1473 in Vigilia Penthecostes per Andreani Hesz, Famigeratum hoc Cronicon Hungarorum ab Andrea Hesz Budae excusum est primum Hungaria Typographicum Specimen et adeo rarum, ut in Hungaria praeter illud, quod Nicolaus Jankovits de Jeszenicze Pestinii possidet, plura Exemplaria nondum detecta sint. Unum exstat Vindobonae in Bibliotheca Palatina, alterum Pragae in Academia, tertium Lypsiæ in Civica Codex, quam Bibliotheca Episcopalis possidet, est ex ipso originali tran(s)sum(p)tum”.⁵³ A részletes leírás a kézirat értékességének ismertségét vetíti elénk. A *Visitatio* idején Groczky István volt a könyvtárőr (1823–1831). A kiemelkedően fontos dokumentumok részletes leírása igen nagy háttértudásról tett tanúbizonyságot, ezért feltételezzük, hogy a *Canonica Visitatio* könyvtárra vonatkozó részeinek megfogalmazásában és jegyzékezésében az idős Koller József is részt vállalt, aki noha már rég nem volt a püspöki bibliotéka őre, élete végéig folyamatosan (ki)segítette könyvtárostársai szakmai munkáját. A krónika leírásánál egyúttal felsorolást tettek a Jankovich Miklós (1772–1846) műgyűjtő-mecénás magyarországi nyomtatott példánya mellett a bécsi, a prágai és a lipcei darabokról is.

Az 1833 és 1836 között, Vojdás János könyvtárőr (1833–1835) és Gradwohl Eduárd könyvtári adjunktus (1833–1839) által készítettett betűrendes katalógusban már egyszerűbb leírás szerepel a kézitról, alárendelve a magyarok krónikája címet viselő többi magyar, német és latin nyomtatott és kéziratos forrásmunkák közé. Kihagyták a lejegyző nevét, valamint a készítés helyét és dátumát: *Chronica Hungarorum. Vide II.III.27.*⁵⁴

A Szepesy-katalógus készítőjének, Vojdás János könyvtárőrnek egy 1835-ös

⁵² Index librorum Bibliothecae Episcopalis Quinque Ecclesiensis 1779. [Több kéz írása] 418 fol. QQ.I.14 = PEK TGYO It. Ms 56 (PEK TGYO = Pécsi Egyetemi Könyvtár Történeti Gyűjtemények Osztálya)

⁵³ *Canonica Visitatio Cathedralis Ecclesiae Quinque Ecclesiensis, Anno Christi 1829.* 92–93. PPL (Pécsi Püspöki Levéltár = PPL)

⁵⁴ *Catalogus alphabeticus auctorum Episcopalis Publicae Bibliothecae Quinque-Ecclesiensis. (Studio et opera Joannis Vojdás... ac Eduardi Gradwohl... 1833–1835.)* PEK TGYO It. Sz.R.I.1–2–3 = Ms 174.

kéziratjegyzéke is számba vette a Menestarffer-féle kéziratot: *Chronica Hungarorum 1481. II.III.27.*⁵⁵ Vojdás másik katalógusában így jegyezte fel: *Chronica Hungarorum cum praefatione ad Praepositum Budensem cum Diplomate S. Stephani. 1481. MS 4. II.III.27.* Ez a két forrás, ami az előtte és utána keletkező katalógusok feljegyzéseinél igazolja, hogy a Menestarffer által készített kéziratot másolattal állunk szemben.

Az új épületben a jelzete tehát az II.III. 27 lett, amely alapján a Hártyateremben kapott helyet, bár furcsálljuk, hogy a zöld, festett bőrkötésű kötet a törtfehér színű köteteket tartalmazó, egységes polcra került, hiszen ebben a teremben vannak vegyes kötések is tartalmazó polcok is.

A Lechner Antal könyvtárőr (1866–1899) által 1880 után készített cédulakatalógus is a Vojdáséhoz hasonlóan járt el a kézirat bibliográfiai adatainak felvételekor. A szöveg teljesen megegyezik a Szepesy-katalógusával, így feltételezzük, hogy segítségül hívhatták a feldolgozás során.⁵⁶ Az utolsó katalógus, amelyben a forrás felbukkant már Szőnyi Ottó könyvtárőrsége idején (1906–1921) került a katalógusba, amely a háború miatt 1914 és 1921 között készült. Ebben megint csak egy egyszerű leírást adnak a forrásról: *Chronica Hungarorum II.III.27. MS.*⁵⁷

A 19. századi könyvtáristudományokban sem említették meg a pécsi *Chronica Hungarorum*-ot. 1859-ban Sarkady István látogatása során nem találkozott a kötetrel, így az *Új Magyar Múzeumban* írott tanulmányában nem jegyezte fel az egyedi dokumentumok felsorolásában.⁵⁸ Emiatt gondolta úgy Fitz József könyvtörténész, a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatójaként (1930–1934), hogy 1859 után tűnt el a könyvtárból.⁵⁹ A *Budai Krónika* 1900-as hasonmás kiadásának bevezető tanulmányában Fraknoi Vilmos összefoglalta a krónika forrásait és fellelhetőségeit. Ő a fennmaradt kéziratok között csak a Hevenes Gábor, Pray György (ELTE Egyetemi Könyvtár) és Cornides (marosvásárhelyi Teleki Téka) példányaikat említette meg.⁶⁰ Így elmondható, hogy még a századfordulóra sem volt egyértelmű, hogy a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum* valójában nyomtatvány vagy kézirat.

⁵⁵ Inventarium Librorum Bibliothecae Publicae Episcopalis Quinque Ecclesiensis. Conscriptio Omnium librorum, prout in serie locorum dispositi sunt. Anno 1834. Confecta. Item Alphabetica Connotatio omnium Manuscriptorum Bibliothecae Episcopalis Quinque-Ecclesiensis, um adcurata adnotatione locorum, in quibus dispositi sunt. [Sciendum. Hoc Inventarium, in se continet libros schedulis albi et flavi coloris signatos.] Anno 1834 conscripta. [Vojdás János] 55, 28 lev. PEK TGYO It. Z.III.41 = Ms 1492

⁵⁶ Cédulakatalógus [Lechner János Antal, Nikl Ferenc], [Pécs, 1880 után] PEK TGYO It.

⁵⁷ PEK TGYO It. Ms 1091/1 – [Szőnyi Ottó]: Katalógus-könyv, 1914–1921 [Több kéz írása], 1. kötet A–K.

⁵⁸ SARKADY István, *A pécsi püspöki könyvtár = Új Magyar Múzeum, egyszersmind a Magyar Akadémia Közlönye*, Kiadja Toldy Ferenc, Kilencedik folyam, 1. kötet, Pest, 1859, 174–178.

⁵⁹ FITZ 1931–32, i. m. 6.

⁶⁰ *A Budai Krónika, A legrégebb hazai nyomtatványnak a M. N. Múzeum Könyvtárában levő példánya után készült lenyomata*, Bevezető tanulmánnyal ellátta Fraknoi Vilmos, Ranschburg Gusztáv, Budapest, 1900.

1907-ben Varju Elemér sem említette meg a kéziratot a *Magyar Könyvszemle*ben megjelent tanulmányában a pécsi püspöki bibliotéka ritkaságai között.⁶¹

Ezek azonban még nem bizonyítják, hogy nem lett volna a püspöki könyvtár állományában a Menestarffer-másolat. Az említések elmaradása azonban nem feltétlenül támasztja alá a kötet eltűnését. Lechner Antal volt a fent említett időszakban a neves kutatókkal kapcsolatban. Számos korabeli adatszolgáltatásuk alapján kijelenthetjük, hogy az állomány tartalmi és statisztikai ismeretében számos hiányossággal rendelkezett. Úgy tűnik, a köztudatban a pécsi *Chronica Hungarorum* nem egyértelműen maradt meg, egyedülálló voltát sem ismerték fel, nem publikálták, ekképpen a hiányt külön sem Sarkady, sem Fraknoi, sem Varjú nem emelte ki.

Nem is csodáljuk, hogy 1930-ban, Fitz József Pécsre kerülve könyvtörténész-ként és az Andreas Hess ősnymódász munkásságának kutatójaként rögtön a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum* kötetét kereste a Klimo Könyvtár polcain: sajnos sikertelenül. Ezért is írt róla egy tanulmányt a *Közlemények az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából* sorozatban. A korábbi könyvtárismeretésekre alapozva arra a következtetésre jutott, hogy a kézirat 1838 és 1859 között ismeretlen módon kikerült a könyvtárból, és utána fellelhetősége ismeretlen volt, de ő bécsi szálát feltételezett. Boda Miklós, a Pécsi Egyetemi Könyvtár könyvtárosa, a püspöki könyvtár tudományos kutatója azonban a könyvtárban található lajstromok alapján megállapította, hogy 1914-ben a kötet még szerepelt a nyilvántartásokban.⁶² Ezt a fenti katalógusbejegyzések is bizonyítják: így az eltűnést 1910-es évek közepe és 1930 közötti időszakra tehetjük. A Szőnyi-féle katalógus adatait 1914-ben kezdték felvenni, és mivel a betűrend alapján ez az első kötet első harmadában szerepel, így az 1915 előtti meglétet támasztja alá. Ballagi 1898-as látogatásakor nem tudta, csak a kéziratjegyzékből a létezését bizonyítani: a kötetet fizikailag nem vehette a kezébe. Így gyaníthatóan az állományban volt a 19. század végén, csak akkor nem találták meg, ám az 1914-es katalógusban való szereplése a meglétét bizonyítja a 20. század első felében. A könyvtárból való kikerülés egyik alternatívája: a pécsi püspöki könyvtárban a 19. század második felétől lehetőség nyílt arra, hogy a kutatni kívánt forrásokat a nevesebb kutatók átkérhették egy másik könyvtárban való, olvasótermi használatra, így gyanítható, hogy a Menestarffer-féle *Chronica Hungarorum* ekkor került ki vagy fel Budapestre. Sajnos a püspöki könyvtár irattárában számos forrás kikérő levele megtalálható, ám ennek „könyvtárközi kölcsönzési” dokumentációját nem leltük fel, így lehetséges, hogy az egyetemi könyvtári időszak első éveiben tűnt el az állományból. A feltételezések Bécsben vélték tudni fellelhetőségét. Ezek szerint a 20. század első harmadára a szakma számára ismert volt a Hess-féle *Budai Krónika*, 1481-es, kézirat másolatának a pécsi püspöki könyvtárban való fellelhetősége.

Az eltűnt kézirat megtalálása igen sok időbe telt, sokan nyomoztak holléte

⁶¹ VARJU Elemér, *Jegyzetek a pécsi egyházmegyei könyvtárból = Magyar Könyvszemle*, 1907, 193–206.

⁶² BODA Miklós, *Régi könyvek nyomában, Krónika kerestetik = Dunántúli Napló*, 1973. június 3., 7.

után. Boda Miklós a Klimó Könyvtár 200 éves évfordulója kapcsán *Régi könyvek nyomában* című sorozatában írt a *Dunántúli Napló*ban a kéziratról, reménykedve annak mielőbbi megtalálásában, és a Pécsre való visszakerülésben.⁶³ A közel 50 évnyi lappangás idejéről csak annyit tudunk, hogy az Eötvös Collegium könyvtárába Juhász László klasszika-filológus (1905–1970)⁶⁴ hagyatékának kiállításakor került 1971-ben, 400 forintos⁶⁵ összegért. Juhász munkásságának egy részét a középkori krónikák kutatása tette ki, így bizonyosan haszonnal forgatta a kéziratot.⁶⁶ Juhász László hagyatékát sokan átnézték: az Eötvös Collegiumból Szelestei Nagy László és két kollégája válogatott a kollégium könyvtára számára. Az örökösök számára sürgős volt a könyvtár mielőbbi felszámolása. Az értékes dokumentumokra való tekintettel szakembereket hívtak pl. a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetéből is. A kéziratot – néhány más kötetrel együtt – Szelestei azonosította.⁶⁷ Ekkor került bele a kollégium tulajdonlását alátámasztó pecsét is: „*Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös József Kollégium*” bélyegzőnyomat és 1158, talán leltári szám bejegyzése tollal. Szelestei Nagy László 1973-ban, a *Magyar Könyvszemlé*ben dokumentálta a megtalált pécsi kódexet [*A Hess-féle Chronica legrégibb kézirat másolata (1481)*].⁶⁸ A sors úgy „rendezte” az eseményeket, hogy a megtalált kézirat hírére Boda Miklós és felesége, Boda Miklósné Szepes Zsuzsanna, a Pécsi Egyetemi Könyvtár könyvtárosai hozhatták Pécsre, amikor az 1973. október 5-én, a Magyar Nemzeti Múzeumban és a megnyitott „*500 éves a magyar könyvnyomtatás*” című kiállításon⁶⁹ „felfedezték” a Menestarffer-kötetet.⁷⁰

Fényes Miklós a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatója (1957–1984) már 1973. november 10-én levelet intézett a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetőjéhez, Kondor Istvánnéhoz, amelyben értesítette a Fitz-féle tanulmány mellékelésével, hogy a keresett kódex megkerüléséről van tudomása. Egyúttal kérte az osztályvezető segítségét a kézirat mielőbbi Pécsre való vissza-

⁶³ BODA 1973, i. m. 7.

⁶⁴ Juhász László felesége J. Hajdu Helga az OSZK Kézirattára könyvtáros tisztje (1945–1950), csoportvezető főtitkja (1950–1952), a Kézirattár vezetője (1954–1958), a Muzeális Főosztály vezetője (1958–1962) volt. (http://nevpoint.hu/content/publikacio/Hajdu_Helga_J.html) [2014. 01. 06.]

⁶⁵ PKL Átadási jegyzőkönyv – 1993. március 24.

⁶⁶ Szelestei Nagy László közlése. Juhász László 1955-ben az Eötvös Collegium tagja volt.

⁶⁷ Szelestei Nagy László közlése.

⁶⁸ SZELESTEI 1973, i. m.

⁶⁹ A kiállítást a Művelődésügyi Minisztérium megbízásából az OSZK munkatársai, az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjával, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülés, a Nyomdaipari Egyesülés, továbbá a Nyomda-, Papíripár és a Sajtó Dolgozóknak Szakszervezetével készítették el. A kiállítás időtartama 1973. október 5. – 1974. január 6. Helyszín: Magyar Nemzeti Múzeum és a Természettudományi Múzeum. Katalógusa: *Ötszáz éves a magyar könyvnyomtatás, Kiállítási kalauz* [Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 1973. október 5. – 1974. január 6.] [Szerk. Berlász Jenő] OSZK, Budapest, 1973.

⁷⁰ B. K., *Visszakerül-e Pécsre az ellopott kódex? Megkerült a Chronica Hungarorum = Hétfői Dunántúli Napló*, 31/94, 1974. április 6., 5.

juttatásában. Az ügyben Fényes megkereste Borsa Gedeont, a kiállítás főmunkatársát⁷¹ is, akit szintén megkért a kiállítás lebontását követő visszaadásra.⁷²

A Szelestei Nagy László 1973-ban a *Magyar Könyvszemlé*ben a kézirat bemutatásakor említette a kézirat négy füzetének összekeveredését (1. 1–16, 3. 39–62, 2. 17–38, 4. 63–72), amelyet a Hevenesi-féle másolat készítésének tudott be. A *Chronica Hungarorum* ma már a visszakerülés kori újrakötéssel – amelyet az Országos Széchényi Könyvtár Restauráló Műhelyében Soltész Zoltánné végzett el 1973 júniusában – ismét az eredeti sorrendet mutatja.⁷³

Ami érdekes: az 1973-as nagy felfedezést, a kézirat pécsi „illetőségének” megállapítását nem követte tett. Johannes Menestarffer *Chronica Hungarorum*a 1993. március 24-én került vissza Pécsre. A kéziratot végül a pécsi egyházmegyének juttatták vissza, mondván a Klimo Könyvtár a pécsi püspökség tulajdonában volt a szocialista időszakban is, és az Pécsi Egyetemi Könyvtár csak a használati jogot élvezett. Szelestei Nagy László, mint az egyházi könyvtárak ügyintézője és a kötet „megtalálója” javasolta, hogy a konkrét tulajdonoshoz kerüljön vissza a *Chronica Hungarorum* másolata, mert a letéti szerződés megkötésekor a kötetet nem adták át.⁷⁴ Az átadás Vekerdy József, az Eötvös Collegium igazgatója és Kersák Pál pécsi püspöki levéltáros között történt meg az Eötvös József Collegium Ménesi úti épületében. A kötetet ma is a Pécsi Egyházmegye őrzi.⁷⁵

A pécsi püspöki könyvtárnak nem ez az egyetlen egyedi kézírata, amelynek kalandos sors jutott a 19–20. század fordulóján. A Mátyás király kancelláriáján készült *Magyi-kódex* (1476) és egy *II. Ulászló korabeli formulárium* (15. század) is a 19–20. század fordulóján került ki a könyvtárból, majd Horváth Antal pécsi ügyvéd, műgyűjtő hagyatékából került elő 1912-ben. Az egyházmegye és az örökösök között három évig húzódó per vette kezdetét. Ennek végén megállapították, hogy Horváth valószínűleg valakitől ajándékba kapta a forrásokat, és nem ismerve fel páratlan értéküket, jóhiszeműen őrizte padlásán, ahonnan halála után kerültek elő.⁷⁶

⁷¹ Szelestei Nagy László is a kiállítás egyik szervezője volt.

⁷² PEKI I-76/1973 (PEKI = Pécsi Egyetemi Könyvtár Irattára)

⁷³ SZELESTEI 1973, i. m. 350; PKL Restaurálási fejlap 41/73 – 1973. június 18.

⁷⁴ Szelestei Nagy László közlése. Megjegyezzük azonban, hogy 1923/1925-ben a Haszonkölcsön-szerződés megkötésekor a püspöki könyvtárnak nem volt tételes, lajstrom szerinti átadása. Reményeink szerint a Klimo Könyvtár teljes állománya a közel jövőben egységesen a Corvina-katalógusban lesz kereshető, és itt a kiemelt köteteket és azok őrző helyét is fel tudjuk majd tüntetni, ekképpen segítve ezek visszaemelését a kutatások középpontjába.

⁷⁵ PKL Átadási jegyzőkönyv – 1993. március 24. – Az iktatószám nélkül ma is a dokumentumban, borítékban található meg. Az átadási jegyzőkönyv szerint az egyházmegye két kötetet ajándékozott, „jelképes csere gyanánt” az Eötvös Collegium könyvtárának: 1/ Aggházy Mária, *Régi magyarországi faszobrok*, Budapest, 1958; 2/ *Spanien und seine Kunstschatze*. Bd. 1–2, Geneve, 1965–1967.

⁷⁶ Irodalma: POHÁNKA Éva, *A Pécsi Püspöki Könyvtár Nyirkállói-kódexének pere (1913–1916)* = *Pécsi Szemle*, 2005. tavasz, 28–34; POHÁNKA Éva, *Egy kalandos sorsú kódex nyomában Magyi*

SCHMELCZER–POHÁNKA, ÉVA

„Die Schätze“ der Klimó-Bibliothek

*Johannes Menestarffer: Chronica Hungarorum.
Wien, 1481 (Handschrift)*

Die von der Pécs-er Universitätsbibliothek betreute Klimó-Bibliothek (die ehemalige bischöfliche Bibliothek von Pécs) bewahrt viele originelle und hervorragende historische Quellen. Eine davon ist das Manuskript *Chronica Hungarorum* von Johannes Menestarffer, das am 10. September 1481, in Wien aufgrund der ersten ungarländischen, in der Druckerei von Andreas Hess gedruckten *Budaer Chronik* (1473) kopiert wurde. Von der Fachliteratur wurde es lange als Druck behandelt, aber auf ihr Verwahrungsort wurde kaum hingewiesen. Um den Namen des Autors tauchten auch Missverständnisse auf, wer lange als der Wiener Rektor-Arzt Michael Manestorffer identifiziert wurde. Am Anfang des 18. Jahrhunderts wurden aufgrund der Handschrift zwei Kopien (von Gábor Hevenesi und György Pray) gefertigt. Der Band wurde am Ende der 1770er Jahre, wahrscheinlich durch den Bibliothekar / Historiker Joseph Koller in die öffentliche Bibliothek von Georg Klimó hineingeraten. Joseph Fitz, Buchhistoriker und der Direktor der Pécs-er Universitätsbibliothek wollte das Werk klären, es war aber nicht mehr im Bestand zu finden, trotzdem stellte Fitz aufgrund der früheren Katalogen fest, dass es hier um eine Handschrift und nicht um einen Druck geht. Das Buch tauchte im Jahre 1971 im Nachlass des Altphilologen, László Juhász auf, dann wurde von der Bibliothek des Eötvös-Collegium gekauft. Die Universitätsbibliothek Pécs erhob schon damals Anspruch auf das Manuskript, aber seine Rückkehr konnte nur im Jahre 1993 verwirklichen. Heute ist diese Handschrift mit den anderen, einzigartigen und wertvollen Stücken der Klimó-Bibliothek zusammen bei der Diözese Pécs bewahrt. Die vorliegende Studie setzt sich zum Ziel, die Person des Nachbilders endgültig zu klären, wer kein anderer als Johannes Menestarffer (ca. 1440–1497), der Magister der sieben freien Künste und Lizentiat des Kirchenrechts war. Er kopierte die Chronik zur Forschung der Geschichte des Stifts St. Lambrecht und der Wunder von Mariazell.